ATTITUDES OF ADULT CONVICTED WOMEN TO EDUCATION IN SLOVAKIA

[POSTOJE DOSPELYCH ODSUDENÝCH ŽIEN KU VZDELÁVANIU NA SLOVENSKU]

Dominika Temiakova – Robert Tomsik

doi: 10.18355/PG.2021.10.1.2

Abstract

The study presents the attitudes of adult convicted women in a research sample of 186 respondents (29.5% of respondents from the basic sample) employing the questionnaire method. The research was carried out in 2017 and it was aimed to identify the most significant barriers that prevent convicted women from participating in prison training activities, how their attitudes and overall gross score relate to subjective perceptions of learning difficulty, and to identify the differences in gross attitude scores with respect to participation in discussions, lectures and quizzes. The convicts identified the lack of orientation in learning options and that the learning options do not reflect their needs and interest as the most significant barriers. Based on statistical analysis using Spearman's rho coefficient a statistically significant relationship was found between all attitude statements and subjective perception of learning difficulty (at the level of $p < 0.05$ and $p < 0.01$). The strongest correlation was found with the statements "I learn with ease" ($r_s = -0.460$), "I want to learn" ($r_s = -0.412$), "I know how to learn" ($r_s = -0.432$) and the total score ($r_s = -0.441$). Based on the Mann-Whitney U test significant differences in the gross score of attitudes with respect to participation in all educational activities: discussions ($U = 1505,500$; $p < 0.001$), lectures ($U = 1846,500$; $p = 0.048$), quizzes ($U = 1654,000$; $p = 0.007$) were found – respondents participating in educational activities achieved statistically more significant higher scores.

Key words

convicted women, barriers, attitudes, learning, education, Spearman's rho coefficient, U – test

Abstrakt

Štúdia prezentuje postoje dospelých odsúdených žien na výskumnej vzorke 186 respondentov (29,5% respondentiek zo základného súboru) prostredníctvom metódy dotazníka. Výskum bol realizovaný v roku 2017 a jeho cieľom bolo zistiť najvýznamnejšie bariéry, ktoré odsúdeným ženám bránia v účasti na vzdelávacích aktivitách vo výkone trestu, aký je vzťah ich postojov a celkového hrubého skóre so subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa, a aké sú rozdiely v miere hrubého skóre postojov vzhľadom na účasť na besedách, prednáškach a kvízoch. Za najvýznamnejšie bariéry odsúdené označovali pocit nepotrebnosti vzdelávania, nedostatočnú

orientáciu v ponuke vzdelávania a ponuku nereflektujúcu ich potreby a záujmy. Na základe štatistickej analýzy pomocou Spearmanovho rho koeficientu bol zistený štatisticky významný vzťah medzi všetkými postojovými výrokmi a subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa (na hladine $p < 0,05$ a $p < 0,01$). Najsilnejší korelačný vzťah bol zistený s výrokmi Učím sa s ľahkosťou ($r_s = -0,460$), Chcem sa učiť ($r_s = -0,412$), Viem, ako sa mám učiť ($r_s = -0,432$) a celkovým skóre ($r_s = -0,441$). Na základe Mannovho-Whitneyovho U testu sme zistili signifikantné rozdiely v hrubom skóre postojov vzhľadom na účasť na všetkých vzdelávacích aktivitách: besedy ($U = 1505,500$; $p < 0,001$), prednášky ($U = 1846,500$; $p = 0,048$), kvízy ($U = 1654,000$; $p = 0,007$) – respondentky zúčastňujúce sa vzdelávacích aktivít získali štatisticky významne vyššie skóre.

Kľúčové slová

odsúdené, ženy, bariéry, postoje, učenie sa, vzdelávanie, Spearmanov koeficient korelácie, U – test

1 Úvod

Vzdelávanie je základným kameňom resocializácie odsúdených. V slovenských i svetových podmienkach je do popredia kladené vzdelávanie, ktorým sa nadobúda kvalifikácia (v andragogickej terminológii ide o tzv. druhošancové a ďalšie profesijné vzdelávanie). Takéto vzdelávanie má svoj význam najmä vo vzťahu k zamestnateľnosti a uplatniteľnosti na trhu práce po prepustení. Odsúdeného však nemožno vnímať len ako budúceho pracovníka, ľudský zdroj prínosný pre ekonomiku spoločnosti, ale aj ako individuálnu jedinečnú osobnosť, ktorá podlieha vlastnému sebarozvoju. Aj S. Lukáčová a kol. (2018: 65) píše, že „Vzdelávanie dospelých, bez ohľadu na podmienky, v ktorých prebieha, a cieľovú skupinu, by malo mať aj širšie, nie len inštrumentálne ciele, ktoré sú zamerané na rozvoj zručností pre zamestnateľnosť. Vzdelávanie nezahŕňa len formovanie zručností; má tiež osobný, sociálny a ekonomický rozmer. Platí to najmä pre vzdelávacie programy vo väzniciach (Warner, 2007), v ktorých je proces sociálnej rehabilitácie považovaný za najdôležitejší.”

Na význam neformálneho vzdelávania v penitenciárnych podmienkach poukazuje i D. S. Coates (2016: 3) ktorá zdôrazňuje, že „vzdelávanie vo väzení by malo jedincom poskytnúť zručnosti, ktoré potrebujú k rozširovaniu svojho potenciálu... . Je to jeden z pilierov efektívnej resocializácie. Vzdelávanie by malo budovať sociálny kapitál a zvyšovať blahobyt väzňov počas ich trestu“ a, okrem iného, musí podľa autorky väzenské vzdelávanie pozostávať aj z „osobnostného a sociálneho rozvoja (Personal and Social Development, PSD), vrátane prevýchovných programov, rodinnej a partnerskej výchovy a praktických zručností (napr. rodičovstvo, financie, vedenie domácnosti)“.

V našich podmienkach vzdelávanie odsúdených, ako jeden z prostriedkov zaobchádzania, upravuje niekoľko dokumentov, a to Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody, Vyhláška č. 368/2008 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody novelizovaná Vyhláškou č. 500/2013, ktorou sa mení

a dopĺňa, a Rozkaz generálneho riaditeľa Zboru väzenskej a justičnej stráže č. 7/2009 o vzdelávaní a organizovaní záujmových aktivít a aktivít vo voľnom čase obvinených a odsúdených.

Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody (§32) charakterizuje vzdelávanie odsúdených ako súhrn aktivít založených na aktívnej účasti odsúdeného zameraných na jeho začlenenie do spoločnosti v súlade s jeho osobnými a spoločenskými potrebami. Podľa Vyhlášky č. 368/2008 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (§44), vzdelávanie odsúdených pozostáva zo:

- všeobecnovzdelávacej výučby,
- kultúrnych a športových činností,
- sociálneho vzdelávania,
- bezplatného využívania fondov knižnice.

Novelizácia č. 500/2013 uvedenej vyhlášky (§44) dopĺňa, že vymedzené štúdium odsúdeného sa zohľadňuje v programe zaobchádzania, pričom porušenie povinností sa považuje za jeho neplnenie.

1.1 Neformálne vzdelávanie odsúdených v prostredí slovenského penitenciárneho systému

Neformálne vzdelávanie prebieha v prostredí výkonu trestu odňatia slobody najmä v podobe hromadných akcií – besied, prednášok a vedomostných kvízov. Tieto patria do tzv. osvetovej činnosti odsúdených, ktorá tvorí z andragogického hľadiska významnú súčasť záujmového vzdelávania odsúdených. Novelizácia č. 500/2008 Vyhlášky č. 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (§45), definuje osvetovú činnosť ako „činnosť zameranú na zvýšenie právneho vedomia, finančnej gramotnosti a sociálnych zručností odsúdeného, rôzne životné a spoločenské problémy, témy z histórie, kultúry, vedy a iných oblastí...“. Jej cieľom je podľa Rozkazu č. 7 o vzdelávaní a organizovaní záujmových aktivít a aktivít vo voľnom čase obvinených a odsúdených (§6) prispieť k všestrannému a harmonickému rozvoju osobnosti, rozšíriť a prehĺbiť všeobecné vzdelanie a pomôcť pri rozširovaní duševného obzoru a vedomostí odsúdených. Ako uvádza Vyhláška 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (2008, §45), na osvetových podujatiach spolupôsobia odborní zamestnanci ústavu, prokurátori a iné kvalifikované osoby, prípadne záujmové združenia občanov, cirkvi a náboženské spoločnosti a iné organizácie. Na besedy je možné pozvať umelcov, športovcov alebo vedeckých pracovníkov. Poveriť vykonaním prednášky alebo besedy je možné aj odsúdeného s odbornou spôsobilosťou.

Vychádzajúc z oblastí záujmového vzdelávania dospelých a aktivít realizovaných v rámci osvetovej činnosti odsúdených v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Nitra – Chrenová možno kategorizovať nasledujúce oblasti záujmového vzdelávania realizované v roku 2016 prostredníctvom besied, prednášok a kvízov:

- kultúry (besedy a prednášky s osobnosťami kultúrneho a spoločenského života; napr. skupina Horkýže Slíže, muzikálové predstavenie Mamma Mia!, vystúpenie žiakov základnej umeleckej školy),

- zdravia (témy prvej pomoci, pohlavne prenosných chorôb, bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, zdravého stravovania, prevencie alkoholových a drogových závislostí),
- environmentalistiky (prírodovedné kvízy, geografické kvízy o Slovensku),
- jazykového vzdelávania (kurz základov anglického jazyka),
- sociálneho života (témy prevencie týrania žien, významu a postavenia rodiny v spoločnosti, medzigeneračného spolužitia, právneho vzdelávania, finančného vzdelávania)
- náboženstva a duchovna (aktivity v rámci duchovnej služby i besedy s obsahom náboženských rozhovorov).

1.2 Kritériá povoľovania účasti

Legislatíva Slovenskej republiky konkrétne vymedzuje možnosť účasti odsúdených na vzdelávaní na základe diferenciačných kritérií, ktoré sa uplatňujú pri regulácii odsúdených. Ide o vonkajšiu diferenciáciu (rozčlenenie jednotlivých ústavov na výkon trestu odňatia slobody podľa troch stupňov strázenia), ktorá podľa Zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody (§5) určuje rozdielnosť pohybu, kontaktu, spôsobu zabezpečenia a uplatňovania práv odsúdeného, a vnútornú diferenciáciu (rozčlenenie jednotlivých stupňov strázenia do diferenciačných skupín A – otvorené oddelenie, B – polootvorené oddelenie, C – uzavreté oddelenie a D – oddiel doživotných trestov).

Podľa Vyhlášky č. 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody (§9 – 22) možnosti účasti odsúdených na vzdelávacích, osvetových aktivitách a aktivitách vo voľnom čase môžeme zhrnúť nasledovne:

- ústavy s minimálnym stupňom strázenia – v skupinách A a B sa vytvára voľná ponuka aktivít, v skupine C o účasti odsúdeného rozhoduje pedagóg,
- ústavy so stredným stupňom strázenia – v skupine A sa vytvára voľná ponuka, v skupine B vhodná ponuka a v skupine C sa odsúdení na takýchto aktivitách zúčastňujú len so súhlasom pedagóga,
- ústavy s maximálnym stupňom strázenia – v skupine A i B legislatíva umožňuje vytváranie vhodných aktivít, v skupine C sa do aktivít odsúdených nezaraďuje.

Ako vyplýva z uvedeného vymedzenia, z deviatich vnútorných diferenciačných skupín legislatívny rámec priamo povoľuje organizovanie a účasť na vzdelávacích, osvetových či voľnočasových aktivitách siedmim diferenciačným skupinám, teda pomerne širokej časti skupiny odsúdených.

Účasť odsúdených na aktivitách edukačného charakteru je povinná v prípade celoústavných aktivít, ktoré majú osvetový charakter, a sú zamerané na oboznámenie sa s ústavným poriadkom (režim a režimové činnosti, odievanie a ustrojovanie, stravovanie, korešpondencia, a i.).

Vychádzajúc zo štatistik Zboru väzenskej a justičnej stráže možno skonštatovať, že každoročne sa takýchto aktivít zúčastnia priemerne 2% odsúdených, pričom najvyššia účasť je v rámci vzdelávacích aktivít duchovnej činnosti (priemerne 15% účasť na prednáškach a besedách a 20%

účasť na študijných skupinách). Je nutné však podotknúť, že štatistiky zohľadňujú celoslovenský trend účasti bez ohľadu na rodové špecifiká.

1.3 Bariéry a postoje odsúdených ku vzdelávaniu

Zo štatistických údajov je zrejmé, že priemerná účasť dospelých odsúdených mužov i žien na ďalšom vzdelávaní na Slovensku je extrémne nízka – na všetkých druhoch vzdelávania v rámci formálnych i neformálnych učebných činností je to len priemerne cca 6%; pre porovnanie „prieskum väzenského vzdelávania a prípravy v Európe v roku 2012 ukázal, že vo väčšine štátov Európskej únie bola účasť väzňov na väzenskom vzdelávaní a príprave nižšia ako 25%“ (M. Crowley, 2019: 09). Dôvodov môže byť niekoľko; od prístupu cez ponuku až po postoje odsúdených ku vzdelávaniu. Faktory, ktoré svojim charakterom možno zaradiť medzi bariéry brániace odsúdeným v účasti na vzdelávaní popísal už K. Novák (1986: 75); podmienky izolácie (a z neho vyplývajúci pocit beznádejnosti, ktorý výrazne ovplyvňuje proces učenia sa), časový odstup (strata zvyku učiť sa a koncentrovať svoju pozornosť), negatívny vzťah k učeniu (napríklad negatívna skúsenosť počas povinnej školskej dochádzky) a psychické odchýlky (anomálie rôzneho psychického charakteru). Medzi ďalšie faktory C. Rose (2004) zaraďuje súčasné politiky, dostupnosť programov a kvalitu programov.

My bariéry vo vzdelávaní odsúdených kategorizujeme nasledovne:

- typické bariéry, ktoré sa však v prostredí výkonu trestu takmer úplne stierajú – časová a finančná náročnosť, množstvo povinností, cestovanie za vzdelávaním, problematická orientácia v ponuke vzdelávania,
- bariéry vyplývajúce zo systému vzdelávania danej inštitúcie – ponuka vzdelávania nereflektujúca vzdelávacie potreby a záujmy odsúdených, striktný výber do vzdelávacích aktivít,
- vnútorné bariéry – negatívny postoj k učeniu (sa), absencia vzdelávacích návykov, nepresvedčenie o význame vzdelávania, pochybnosti o schopnostiach k učeniu (sa), nízka sebaúcta a sebadôvera odsúdeného.

Za najvýznamnejšiu bariéru považujeme postoj odsúdeného k vzdelávaniu, pretože tento je agensom zmien, významným motivačným činiteľom ovplyvňujúcim správanie jednotlivca. Vzhľadom na cieľ vzdelávania odsúdených je ich postoj ku vzdelávaniu predpokladom úspešnej resocializácie a adaptácie na život po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, a to nie len z aspektu uplatniteľnosti na trhu práce. Ako uvádzajú M. Urbanová, M. Večeřa (2003: 239) „Postoj je spájaný najmä s motiváciou subjektu ku konaniu a naviazaný viac na záujmy a potreby. Postoj v sebe zahŕňa zložku kognitívnu, afektívnu a snahovo akčnú. Z hľadiska času sú relatívne stabilné, hlbšie osobnostne zakotvené a naviazané na základné hodnotové orientácie jedinca.“

J. Oravcová (2004: 168 - 169) charakterizuje zložky postoja nasledovne:

- kognitívna (poznávací) – je spojená s rozumovým hodnotením predmetu postoja, vyjadruje jeho hodnotu a vytvára sa najčastejšie preberaním názorov od iných ľudí,
- emocionálna (citová) – vyjadruje citový vzťah k predmetu postoja, je utváraná osobnou skúsenosťou s predmetom postoja,

- konatívna – prejavuje sa v tendencii konať, reagovať určitým spôsobom na predmet postoja, táto zložka vyplýva z dvoch predchádzajúcich zložiek.

2 Výskum

Výskum postojov k učeniu sa prípadne vzdelávaniu odsúdených nebol v našich podmienkach realizovaný. V Českej republike prebehol v roku 2002 ojedinelý výskum, ktorý, okrem hodnotových preferencií odsúdených žien, zisťoval i postoje odsúdených žien, avšak k právu a jeho dodržiavaniu (právne postoje). Prebiehal dotazníkovou metódou na vzorke 322 respondentiek v štyroch českých väzniciach. Naše výskumné zistenia teda nie je možné komparovať, čo patrí spolu s nemožnosťou využitia štandardizovaného výskumného nástroja z dôvodu jeho neexistencie a osobnostnými špecifikami výskumnej vzorky k limitom výskumu.

2.1 Ciele

Vychádzajúc z uvedených východísk sme vo výskume stanovili nasledovné výskumné otázky:

VO₁: Aké sú najvýznamnejšie bariéry vo vzdelávaní odsúdených žien?

VO₂: Aký je vzťah jednotlivých položiek (postojov) a celkového hrubého skóre so subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa?

VO₃: Aké sú rozdiely v miere hrubého skóre postojov vzhľadom na účasť na besedách, prednáškach a kvízoch realizovaných v rámci penitenciárnej edukácie?

23

2.2 Metódy

Vo výskume bol použitý dotazník autorskej proveniencie. Ten bol po osobnom doručení do ústavu v printovej forme administrovaný odsúdeným ženám priamo zamestnancami (riaditeľ oddelenia výkonu trestu, príslušníci na funkčnom mieste pedagóg). Pozostával z 25 položiek; 4 z nich boli sociodemografického charakteru (vek, dosiahnuté vzdelanie, rodinný stav a počet detí). Položky boli najmä uzavretého a polouzavretého charakteru s výberom odpovedí, dve položky boli škálovacie (štvorstupňová a päťstupňová škála). Výskumný nástroj bol primárne zameraný na vzdelávanie odsúdených žien v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ale aj na ich hodnoty a postoje ku vzdelávaniu. Cronbachova alfa dotazníka je $\alpha = 0.764$.

Na zistenie odpovedí na deskriptívnu VO1 sme v dotazníku použili polouzavretú položku, ktorá sa pýtala na dôvody, ktoré odsúdeným bránia v účasti na vzdelávacích aktivitách a kultúrno-osvetovej činnosti v ústave. Vychádzajúc z popísaných teoretických východísk ponúkala 16 alternatív a voľnú odpoveď, pričom respondentky mohli označiť viacero možností. Pre empirickú analýzu postojov (VO2) bola vo výskumnom nástroji použitá škálovacia položka pozostávajúca z dvanástich výrokov vzťahujúcich sa k jednotlivým zložkám postoja, ktoré respondentky hodnotili na päťstupňovej škále (1 – určite áno; 2 – áno; 3 – neviem; 4 – nie; 5 – určite nie). Škála postojov k učeniu sa a vzdelávaniu bola zostavená z dvanástich kladne naformulovaných jednoduchých výrokov (pozri Tabuľku 1).

Reliabilita vnútornej konzistencie škály je $\alpha=0,867$. Na stanovenie adekvátnosti vzorky dát pre faktorovú analýzu bol použitý KMO – Kaiser Meyer Olkin test. Čím viac sa blíži k 1, tým je vhodnejšia, a tu nadobudla hodnotu $KMO=0,850$. Škálovanie tejto položky sme dávali do štatistického vzťahu k subjektívnemu vnímaniu náročnosti učenia sa, ktoré bolo zisťované ďalšou uzavretou škálovacou položkou (Učenie sa je pre Vás: 1 – veľmi jednoduché; 2 – jednoduché; 3 – niekedy jednoduché, niekedy náročné; 4 – náročné; 5 – veľmi náročné).

Proces zisťovania VO3 pozostával z výpočtu štatistického rozdielu medzi hrubým skóre škálovacej položky postojov a položky zisťujúcej frekvenciu účasti respondentiek na jednotlivých druhoch vzdelávacích aktivít, ktoré sú zákonom povoľované a realizované v ústavoch na výkon trestu odňatia v Slovenskej republike, vrátane prednášok, besied a kvízov, a to za obdobie roka 2016 (dáta boli zbierané v prvom štvrtroku 2017).

2.3 Výskumný súbor

Výkon trestu odňatia slobody odsúdených žien prebieha v Slovenskej republike primárne v dvoch špecializovaných ústavoch – Ústav na výkon trestu odňatia slobody Levoča (kapacita 112 miest) a Ústav na výkon trestu odňatia slobody Nitra – Chrenová (kapacita 354 miest), v ktorom výskum prebiehal. V roku 2017, kedy prebiehal zber dát, bolo na Slovensku odsúdených celkovo 630 žien (základný súbor, Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2017, 2018).

Výskumnú vzorku tvorilo 186 dospelých žien, čo predstavuje percentuálny podiel 29,5% (takmer $\frac{1}{3}$ respondentiek základného súboru). V období zberu dát bol priemerný počet odsúdených žien v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Nitra-Chrenová 252, na výskume tak participovalo až 73,8% odsúdených žien z ústavu. Výskumný súbor bol tvorený odsúdenými ženami vykonávajúcimi trest odňatia slobody vo všetkých troch stupňoch strázenia.

Priemerný vek respondentiek bol 38,43 rokov (Min=20; Max=66; Sd=10,529), a priemerná dĺžka výkonu trestu bola M=61,08 mesiacov (Min=3; Max=324; Sd=55,845), resp. M=5,09 rokov. Vzdelanostná úroveň respondentiek bola heterogénna; základné vzdelanie (ISCED 2A) malo dosiahnuté až 50% respondentiek, stredoškolské vzdelanie bez maturity (ISCED 3C) a stredoškolské vzdelanie s maturitou (ISCED 3A; 3B) dosiahlo 16,12% respondentiek, a vysokoškolské vzdelanie (ISCED 6; 7) len viac ako 2,5% respondentiek.

2.4 Štatistické spracovanie

Dáta boli spracované pomocou programu SPSS ver. 22 for Windows. Boli použité metódy deskriptívnej (N, M, SD, SK, KU) a inferenčnej štatistiky: testy normality distribúcie dát, korelačné a komparačné testy. Pre zistenie vzťahu medzi premennými bol použitý Spearmanov koeficient korelácie, a pre zistenie rozdielov vzhľadom na výskumné podskupiny bol použitý Mann-Whitney U test (na základe výsledkov D'Agostinovho K^2 testu normality distribúcie dát; Tomšík: 2017).

3 Výsledky

V prvej časti interpretácie výsledkov sa zameriame na deskripciu bariér v účasti na ďalšom vzdelávaní, ktoré odsúdené vnímajú ako najvýznamnejšie (VO1). Najpočetnejšie označované bariéry, ktoré odsúdeným bránia v účasti na vzdelávacích aktivitách v penitenciárnom prostredí, boli vnútorné bariéry (36,52%). Z nich je najvýznamnejší subjektívny pocit nepotrebnosti vzdelávania (12,36%), prekážkami je aj časový odstup od učenia a zdravotný stav (obe po cca 5%). Spomedzi typických bariér sa ako najvýznamnejšia ukázala nedostatočná orientácia odsúdených v ponuke vzdelávania v ústave (11,29%). V oblasti systémových bariér odsúdené najčastejšie označovali dôvod ich neúčasti to, že ústav neponúka takéto aktivity (13,97%) resp. že žiadny z kurzov ich nezaujal (9,67%). Medzi „iné dôvody“ odsúdené uvádzali nedostatok súkromia a z neho vyplývajúcu neschopnosť sústrediť sa, eskorty či časté neprítomnosti v ústave, ako aj subjektívny pocit dostatočnej vzdelanosti. Výsledky sú v Grafe 1.

Graf 1: Percentuálny podiel významnosti bariér v účasti na vzdelávaní odsúdených žien

V druhej časti interpretácie výsledkov (VO2) sa zameriame na analýzu opisnej štatistiky jednotlivých premenných (postojov) a ich vzťahom, so subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa (*Učenie sa je pre Vás*: 1 – veľmi jednoduché; 5 – veľmi náročné). Respondentky odpovedali na škále 1-4 (1 – rozhodne nie; 4 – rozhodne áno) mierou súhlasu s jednotlivými výroky. Priemerné skóre sa pohybovalo od $M=3,81$ do $M=4,69$. Najnižšie skórované premenné ($M<4,00$ body) boli výroky *Učenie mi nikdy nerobilo*

problém ($M=3,81$; $Sd=1,082$) a *Učím sa s ľahkosťou* ($M=3,87$; $Sd=0,995$). Ostatné výroky boli skórované v priemere nad $M>4,00$, konkrétne najvyššie boli skórované výroky *Vzdelanie je hodnota* ($M=4,55$; $Sd=0,629$) a *Človek sa učí celý život, aj v dospelosti a starobe* ($M=4,69$; $Sd=0,543$). Pri oboch výrokoch boli namerané priemerné hodnoty nad $M>4,50$. Všeobecne však môžeme konštatovať, že všetky premenné boli skórované pomerne vysoko, vzhľadom na možné rozpätie bodov.

V ďalšej analýze sme zisťovali vzťah jednotlivých položiek a celkového hrubého skóre so subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa. Na základe štatistickej analýzy pomocou Spearmanovho *rho* koeficientu bol zistený štatisticky významný vzťah medzi všetkými výroky a hrubým skóre (na hladine $p<0,05$ a $p<0,01$). Korelačné koeficienty sa pohybovali od $r_s=-0,156$ do $r_s=-0,460$. Najsilnejší korelačný vzťah bol zistený s výroky *Učím sa s ľahkosťou* ($r_s=-0,460$), *Chcem sa učiť* ($r_s=-0,412$), *Viem, ako sa mám učiť* ($r_s=-0,432$) a celkovým skóre ($r_s=-0,441$). Najslabšie vzťahy boli zistené s položkami *Učenie mi nikdy nerobilo problém* ($r_s=-0,156$), *Vyššie vzdelanie mi zabezpečí lepší život po prepustení* ($r_s=-0,194$), a *Ak by bol kurz, ktorý by ma zaujal, prihlásila by som sa* ($r_s=-0,183$), ktoré korelujú so subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa na hladine 0,01. Výsledky sú uvedené v Tabuľke 1.

Tabuľka 1: Opisná štatistika výskumných premenných (položková analýza a celkové hrubé skóre) a ich korelácia so subjektívnym vnímaním náročnosti učenia sa.

	N	M	SD	SK	KU	r_s
Učenie mi nikdy nerobilo problém.	166	3,81	1,082	-0,841	0,046	-0,156*
Učím sa s ľahkosťou.	166	3,87	0,955	-0,928	0,759	-0,460**
Rada sa učím a môj vzťah k učeniu je dobrý.	166	4,00	0,947	-0,997	0,819	-0,401**
Vyššie vzdelanie mi zabezpečí lepší život po prepustení.	170	4,15	1,055	-1,321	1,225	-0,194*
Chcem sa učiť.	163	4,17	0,841	-1,205	1,660	-0,412**
Keď sa naskytne príležitosť naučiť sa niečo nové a užitočné, vždy ju využijem.	167	4,19	0,833	-0,993	0,664	-0,221**
Viem, ako sa mám učiť.	169	4,26	0,692	-1,051	2,709	-0,432**
Ak by bol kurz, ktorý by ma zaujal, prihlásila by som sa.	168	4,42	0,678	-0,975	0,715	-0,194*
Je rozumné vzdelávať sa, keď mám príležitosť.	170	4,45	0,705	-1,398	2,325	-0,320**
Páči sa mi, keď sa naučím niečo nové.	170	4,48	0,598	-1,191	2,913	-0,183*
Vzdelanie je hodnota.	165	4,55	0,629	-1,538	3,182	-0,364**

Človek sa učí celý život, aj v dospelosti a starobe.	175	4,69	0,543	-2,007	5,475	-0,247**
Postoje k učeniu (Celkové skóre)	139	55,72	6,435	-0,390	-0,362	-0,441**

Pozn.: N- počet; M- priemer; Sd- štandardná odchýlka; SK- šikmost'; KU- špicatost'; r_s - korelačný koeficient; *- korelácia je signifikantná na hladina $p<0,05$.**- korelácia je signifikantná na hladine $p<0,01$.

Ďalším cieľom výskumu (VO3) bolo zistiť rozdiely v miere hrubého skóre postojov vzhľadom účasť na besedách, prednáškach a kvízoch realizovaných v rámci penitenciárneho vzdelávania:

- besied sa minimálne raz zúčastnilo N=53 (38,1%) respondentiek a N=83 (59,7%) sa ich nikdy nezúčastnilo,
- prednášok sa minimálne raz zúčastnilo N=87 (62,6%) respondentiek a N=52 (37,4%) sa ich nikdy nezúčastnilo,
- kvízov sa minimálne raz zúčastnilo N=86 (61,9%) respondentiek a N=53 (38,1%) sa ich nikdy nezúčastnilo.

Vzhľadom na to, že sa niektoré respondentky jednotlivých vzdelávacích aktivít zúčastnili viac než raz, súčet zúčastnených aktivít je podstatne vyšší ako počet respondentiek (besedy boli absolvované 217 krát, prednášky 519 krát a kvízy 252 krát). Na základe Mannovho-Whiteyovho U testu sme zistili signifikantné rozdiely v hrubom skóre postojov vzhľadom na účasť na všetkých vzdelávacích aktivitách: besedy ($U=1505,500$; $p<0,001$), prednášky ($U=1846,500$; $p=0,048$), kvízy ($U=1654,000$; $p=0,007$). Vo všetkých prípadoch respondentky zúčastňujúce sa týchto vzdelávacích aktivít získali štatisticky významne vyššie skóre v celkovom hrubom skóre postojov v porovnaní s respondentkami, ktoré sa vzdelávacích aktivít nezúčastňovali. Výsledky sú uvedené v Tabuľke 2 nižšie.

Tabuľka 2: Rozdiely v miere hodnôt vzhľadom na účasť respondentiek na besedách, prednáškach a kvízoch (U test).

		N	Mr	Sr	df	U	p
Besedy	NIE	83	60,14	4991,50	137	1505,500	<0,001
	ÁNO	56	84,62	4738,50			
Prednášky	NIE	52	62,01	3224,50	137	1846,500	0,048
	ÁNO	87	74,78	6505,50			
Kvízy	NIE	86	62,73	5395,00	137	1654,000	0,007
	ÁNO	53	81,79	4335,00			

Pozn.: N- počet; M- priemer; Sd- štandardná odchýlka; Mr- priemer poradových čísel; Sr- súčet poradových čísel; df- stupne voľnosti; U- Mannov-Whitneyov U test; p- hladina štatistickej významnosti.

Diskusia

Za najvýznamnejšie bariéry brániace dospelým odsúdeným ženám na vzdelávaní sa vo výskume ukázali nedostatočná orientácia odsúdených v ponuke vzdelávania (11,29%), nedostatočná ponuka aktivít (13,97%) resp. nezáujem o ponúkané aktivity (9,67%). Tieto bariéry možno minimalizovať najrýchlejšie a najjednoduchšie, a to zo strany príslušníka na funkčnom mieste pedagóg (povereného vzdelávaním, povereného kultúrno-osvetovou činnosťou), ktorý je za oblasť vzdelávania odsúdených zodpovedný, a tiež zohľadňovaním vzdelávacích potrieb a záujmov odsúdených pri koncipovaní vzdelávacej ponuky. Závažnejšou bariérou je však subjektívny pocit nepotrebnosti vzdelávať sa, ktorý súvisí s postojmi odsúdených žien ku vzdelávaniu, nakoľko zmena postojov je náročný a dlhodobý proces. Zistené bariéry v účasti na vzdelávaní slovenských odsúdených sú však v zhode s trendom EÚ. Ako uvádza M. Crowley (2019: 9) „Zistenia z prieskumu v roku 2012 ukázali, že najčastejšími prekážkami v účasti žien na vzdelávaní boli nedostatok motivácie a predchádzajúce negatívne skúsenosti so vzdelávaním. Ďalšími bariérami boli vyššia stimulácia k práci vo väzení než ku vzdelávaniu, obmedzený počet kapacít a ponuka programov, ktoré neboli v zhode s dĺžkou trvania trestu (napríklad pre väzenkyne s kratšou dĺžkou trestu).” Identifikovať bariéry vo vzdelávaní dospelých však nestačí, preto súhlasíme s C. Rose (2004: 78) že „...hoci tieto štrukturálne faktory môžu napomôcť k nášmu chápaniu tohto fenoménu, neponúkajú kompletný obraz. Pretože je o unikátnych a osobných motiváciách odsúdených, ktoré prelomili štrukturálne bariéry, známe veľmi málo, tvrdím, že je potrebné vyvinúť nové metodiky riešiace tieto problémy.”

Z hľadiska jednotlivých zložiek postoja boli najvyššie skórovaná kognitívna zložka (priemerné skóre 4,41) potom emocionálna (resp. afektívna, priemerné skóre 4,33) a najnižšie bola skórovaná konatívna (resp. snahovo akčná, priemerné skóre 4). Možno teda konštatovať, že odsúdené vzdelávanie a učenie sa rozumovo hodnotia kladne uvedomujúc si jeho význam, vyjadrujú navonok pozitívny citový vzťah ku učeniu sa a vzdelávaniu, avšak v oblasti konania a reagovania je ich postoj slabší. Inak povedané – odsúdené vedia, že vzdelávať sa je dôležité, avšak sa ho vo veľkej miere nezúčastňujú, pričom dôvody v podobe bariér boli popísané. Taktiež sa potvrdilo, že odsúdené, ktoré sa zúčastňovali neformálneho vzdelávania v podobe besied, prednášok a kvízov v penitenciárnom prostredí štatisticky významne vyššie skórovali postoje ako odsúdené, ktoré sa týchto aktivít nezúčastňovali, na základe čoho možno konštatovať, že odsúdené, ktoré sa zúčastňujú vzdelávacích aktivít majú pozitívnejší celkový postoj ku vzdelávaniu. Ukazuje sa teda, že ak majú odsúdené možnosť a príležitosť zúčastňovať sa vzdelávania vo výkone trestu, vrátane toho neformálneho, ovplyvňuje to ich celkový postoj k učeniu sa i vzdelávaniu. Preto je nevyhnutné odsúdené zapájať do vzdelávania a minimalizovať akékoľvek bariéry, ktoré im vo vzdelávaní bránia.

Záver

V slovenských podmienkach dodnes výskum odsúdených žien absentuje. Pozornosť autorov sa zameriava najmä na osoby prepustené z výkonu trestu odňatia slobody, čoho dôvodom môže byť lepší a jednoduchší prístup k respondentom. Obdobná situácia platí aj v Českej republike. Urbanová, Večeřa (2003) však upozorňujú, že takéto podceňovanie ženskej kriminality predstavuje nebezpečenstvo, pretože aj keď sa ženy dopúšťajú menej závažných trestných činov, ich morálne dopady sú závažnejšie. Vo výskume odsúdených žien všeobecne tak dodnes platí, že „ako mnoho výskumníkov upozorňuje, [ženy] zostávajú vo výskume a praxi väzenstva na okraji záujmu.“ (Moore, Scraton 2014, in Crewe, Hulley, Wright, 2017: 1374). Tento stav je nevyhnutné meniť, pretože len výskumom je možné porozumieť svetu odsúdených žien, ktorý sa značne líši od sveta odsúdených mužov, a tým zefektívňovať nie len metódy resocializácie, ale i celkový spôsob zaobchádzania a výkonu trestu. Ako upozorňujú aj Kruttschnitt, Gartner (2003: 1) „počopenie spôsobov, ako ženy spracovávajú moc a budujú si život vo väzení je významnejší, než v minulosti; nové teoretické rámce poskytli dôležité poznatky, základné otázky však zostávajú nezodpovedané.“

Bibliographic references

- COATES, D. S. 2016. *Unlocking Potential. A review of education in prison.* London: Ministry of Justice.
- CREWE, B. – HULLEY, S. – WRIGHT, S. 2017. The Gendered Pains of Life Imprisonment. In: *The British Journal of Criminology*, vol. 57, n. 6, pp. 1359-1378. ISSN 1464-3529.
- CROWLEY, M. 2019. The rehabilitation and social reintegration of women prisoners. Implementation of the Bangkok rules. London: Penal Reform International. ISBN 978 1 909521 65 0.
- KRUTTSCHNITT, C., GARTNER, R. 2003. Women's Imprisonment. In: *Crime and Justice*, vol. 30, n. 3, pp. 1-81. ISSN 0192-3234.
- LUKACOVA, S. – LUKAC, M. – PIROHOVA, I. – LUKAC, E. – HARTMANNOVA, L. 2018. Prison education in Slovakia from the teacher's perspective. In: *Journal of Prison Education and Reentry*, vol. 5, n. 1, pp. 63-79. ISSN 2387-2306.
- ORAVCOVA, J. 2004. *Sociálna psychológia.* Banská Bystrica: UMB. ISBN 80 8055 980 5.
- Rocenska Zboru vazenskej a justicnej straze za rok 2017. 2018. Bratislava.
- ROSE, C. 2004. Women's Participation in Prison Education: What We Know and What We Don't Know. In: *Journal of Correctional Education*, vol. 55, n. 1, pp. 78-100. ISSN 0740-2708.
- ROZKAZ č. 7 o vzdelávaní a organizovaní zaujmových aktivít a aktivít vo voľnom čase obvinených a odsúdených. 2009. 19 p.
- TOMSIK, R. 2017. *Kvantitatívny výskum v pedagogických vedách: úvod do metodológie a štatistického spracovania.* Nitra: UKF. ISBN 978 80 558 1206 9.
- URBANOVÁ, M. – VECERA, M. 2003. Ženská kriminalita – hodnotové orientácie a postoje k právu delikventných žien. In: *Casopis pro právní vědu a praxi*, vol. 11, n. 3, pp. 232-240. ISSN 1805-2789.

VYHLASKA c. 368/2008 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vydava Poriadok výkonu trestu odnatia slobody v znení neskorších predpisov

VYHLASKA c. 500/2013 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa mení a doplná vyhlaska Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky c. 368/2008, ktorou sa vydava Poriadok výkonu trestu odnatia slobody v znení neskorších predpisov

ZAKON c. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odnatia slobody v znení neskorších predpisov

ZAKON c. 370/2013, ktorým sa mení a doplná zákon c. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odnatia slobody v znení neskorších predpisov

PhDr. Dominika Temiaková, PhD.

Department of Pedagogy

Faculty of Education

Constantine the Philosopher University

Dražovská cesta 4, 949 01 Nitra

Slovakia

dtemiakova@ukf.sk

PaedDr. Robert Tomšík, PhD.

Research Institute for Child Psychology and Pathopsychology

Cyprichova 42

Bratislava

Slovakia

robert.tomsik@vudpap.sk